

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v saboto 19. decembra 1857.

Od sive ajde kaj.

„Te baže ajda se je letos, ker se je povsod le po malem piče za živino nakosilo, kaj dobro obnesla. Od 11. aprila do konca julija tekočega leta nismo imeli dežja, da bi bil zemljo dobro premočil. Detelja je bila slaba; že o prvi košnji se je slabo obnesla, pri drugi je pa skorej prav nič ni bilo. Zato sem pa 30. dan majnika en oral zemlje, kjer je lani rež rastla, dal s sivo ajdo obsejati, da bi k semenu prišel. Sred julija sem drugo njivo pognojil in sem na-njo sive ajde za srovo klajo posejal. Akoravno je suša hudo pritiskala, se je vendar le ajda kaj dobro obnašala in rastla, da je jo bilo lepo viditi, in ker smo imeli nekterekkrat dež, je bila košata da kaj; cvela je neizrečeno lepo in izrastla 4 čevlje visoka in še čez. Ker se dá ta ajda že prav zgodaj spomladi sejati, kakor hitro zmerzovati neha, in se od 3 do 4 tedne zaporedoma do mesca julija seje, zato je pa tudi prav koristna in zasluži, da bi jo kmetovavci bolj pogostoma za sirovo klajo sejali. Temu še boljši je, ker ji je vsaka zemlja dobra, naj je težka ali lahka; živina jo kaj rada je, in ji tudi prav dobro tekne, posebno pa molznim kravam.“

Tako piše iz Honske vasi v Anhaltskem pri Ketnu v septembru 1857 Fr. Raval, fajmošter.*)

Gospodarske skušnje.

(Nekega sadjorejca svet). On priporoča, da ne gré pešak mešancgarjev sejati, ker iz njih slabi in šibki divjaki izrastejo. Razun tega tudi svetje, da se morajo za zgodnje sadje peške tudi od zgodnjega sadja nabirati, za pozno sadje od poznega in za zimsko ravno tako od zimskega sadja sejati.

(Boljši jabelčnik kakor po navadi) se napravi po storjenih skušnjah nekega sadjorejca, da se ne samo popolnoma zrele jabelka za to jemljejo, temuč se morajo še kakošnih 5 do 6 tednov mladiti (goditi) v podzemeljskih jamah pustiti. Potem bo jabelčnik veliko močnejši in sladkejši.

(Če imaš kako zdravo, ne prestaro in močno tertno, ki slabo grojzdje rodi, znaš drugo žlahnejše pleme na njo cepiti). Tako cepljenje se pa le takrat priporoča, kadar kaka terta prav slabo jagodo rodi. Opravi se pa to cepljenje tako le: šibinico tertno z dvema zdravima očesoma, kakor pri grobarcah, odreži po strani, blizo spodnjega očesa zastavi ojster nožiček in zagojzdasto mladico kaka dva pavca na dolgo obreži, vendar tako, da ne boš saj en pavca pod očesom steržena načel. Na obéh stranéh moraš lup na cepiču pustiti, in tisto stran, ki pride na vunanjo stran, nekoliko debelišo od znotranje pušati. Potem odkoplji zemljo od tertnega debela, ter ga, kjer je najbolj okroglo, odreži ali odžagaj, ali v zemlji ali koj nad zemljo; preveži ga pa, preden ga prekolješ, da se ti ne

bo predaleč razklalo, potem še le ga razkoli in vtakni dve cepni mladiki, na vsako stran eno v tertno deblo. Kakor se po navadi drugo drevje cepi, tudi na tertni opravi. Zamaži rano dobro, in če je treba, jo znaš tudi ovezati z ličjem ali kako drugo rečjo, in zagerni vse skupaj zopet z zemljo. Če očesa gnati začno, odkerhni spodnje, da dobi zgornje več soka in bolj spešno raste. Najboljši čas tertne cepiti je, preden začnejo gnati.

Kmetijske drobtinice.

(Dvojno imenitno vino) je letošnje leto repate zvezde prirodilo. V vinskih krajih pravijo namreč, da je vino letošnjega leta 1857 vino leta 1811 in leta 1846 skupaj; ker 11 in 46 je 57. Številki saj kažete, da je to gola resnica!

Ljubljansko močvirje.*)

Svet, ki ga obsega sedanje ljubljansko močvirje, je prav za prav dolina, ki se razširja med Ljubljano, Verhniko, Borovnico in Igom, in je do treh milj dolga in čez miljo široka; zaperta pa je s hribi in griči na vsih stranéh, razun ondi, kjer stoji ljubljansko mesto. Hribje in griči v okolici so večjideli iz apnéna, ki je z rujavo ilovico pokrit; enake lastnije so tudi griči, ki se po sredi močvirja vzdigujejo kot otoki, da se iz tega smé soditi, tudi v globočini je apnének; hrib, na katerem stoji Ljubljanski grad, verh nad Šiško, in Golovec pa je iz pešenega in ilovnatoga škerlovja. Močvirni svet kaže v dnu belo rumenkasto ali sivkasto ilovico in lapornico; nad njo je skorej povsod bolj ali manj debela, zló napojena črna perst, le poleg Iške vodni pesek in prod; potem sledi od dveh do sedmih čevljev debela šota, stvarjena iz mahú, ločja in drugih povodnih rastlin, in nad njo večjideli černo blato; po verhu pa se nahaja debela lega stlačenega mahú; na nekterih krajih po črnem blatu rastejo le redki šopki trave; so pa tudi sémtertje kraji, kjer bolj ali manj globoko pod mahom voda stoji ali tudi izvira, in jih jezerčne okna in okenca imenujejo. Nasprot pa suha planjava od Ljubljane proti Savi skozi in skozi kaže v dnu po enem do štirih sežnjev debelo vodnega kamnja, po verhu pa plitvo černe persti in apnéne ilovice.

Vsa planjava je bila pred nekterim časom takošno močvirje, verh tega je bila v mnogo krajih še preraščena z nizkim smrečjem, borovjem, jelšjem, brezjem in verbjem z resjem vred; težko je bilo torej človeku jo prehoditi, in mnogokrat se je kdo vderl, in je bil le s težavo izlečen, ali je celó poginil na nevarnim in goljufnim svetu. Kadar so pa po večjem deževju nastopile povodnji, se je vsa planjava pokrila z vodami, in čez in čez je stalo veliko jezero, ki se je v boljšem vremenu še le po enem ali po dveh mescih odteklo. Veliko oralov zemlje je po takem ležalo prazno in nerodovitno, in ni donášalo nikakoršnega dobička, razun kar so ga zadeli izurjeni lovci, ki so nevarne pota delali za obilno množino močvirnih in povodnih tičev, klju-

*) Kako je to, da se nam od nobene strani ne oznani, kako se je letos pri nas ta ajda obnašala, saj tako dolgo, dokler je ni slana vzela. Če bomo le zmiraj ptuje skušnje razglašali in brali, svojih domačih pa ne, Bogme! ne bo cvelo kmetijstvo naše!

Vred.

*) Iz danes pohvaljenega „Slovenskega Romarja.“

načev, rac in tudi gosi, ali kar so ga nalovili pridni ribči, ki so mreže nastavljali po namnoženih vodah. Le po okrajnih straneh planjave, ki se naslanjajo na hribe in više leže, in po gričih, ki stojijo po sredi močvirja, kakoršni so Vunanje in Notranje gorice, Plešivec z Zablatmi, Bevke, Blatna brezovica, Sinja in Babna gorica, ondi so se nahajali gojzde, senožeti in njive; poleg Ljubljance pa je bilo ob bregovih nalaš nasajeno hrastje, da so ladije imele zavetje pred močnimi vetrovi. Nasproti pa so stoječe vode in rastlinske gnjilobe zrak močno spridovale in nezdrav delale, in vso okolico napravljale megleno in neprijetno; razne bolezni in zlasti merzlice so bile od tod žalostni nasledek za stanovavce, posebno za ptujce.

Vzrok, da je bila ta planjava toliko močvirna, je bil na tem, da svet od Verhnike do Ljubljane celó malo visi, in je sémtertjé celó nizek; da se dalje ondi zbira mnogo vod, rek in potokov, iz cele notranjske strani, in pa, da te vode niso imele zadosti odpertega odtoka. Poglavitna reka, v katero se vse druge vode izlivajo, je Ljubljanka, ki poleg Verhnike izhaja iz treh močnih virov, tako, da precej goni malne in žage, in kmalo nosi ladije s sto centi blaga. Ta reka ima sicer svoj pravi začetek daleč na Notranjskem; Pivka, ki izvira unstran Šempetra, z Nanošico vred hahla v Postojnsko jamo, in z drugim imenom ko Unec prihaja na dan poleg Planine; ondi privzema vode, ki pritekajo pod zemljo od Loža in cerkniškega jezera. Unec gré zopet kmalo pod zemljo, v teminah se z njim družijo potoki od Logatca, in vse te vode se pri Verhniki zopet prikazujejo na svetlo, in z novim imenom kot Ljubljanka po sredi močvirja tečejo proti poglavnemu mestu krajske dežele. Mnogo drugih vod pa se še preteka po močvirji, ter ga obilniše napaja. Na desnem bregu se v Ljubljanko izlivajo Lubija, Bistra, Borovnišica, Iška in Išica z Želimljišico vred; na levem bregu pa Tujnica, Šujca, h koncu v Mali graben spremenjena, in Gradašica, tudi za malo Ljubljanko klicana. Več ko štirideset večjih in manjših potokov še priteka v Ljubljanko, ali pa se zgublja v mahu; mnogo studencov še izvira ob kraji mahú, ali po sredi izhaja iz jezerčnih oken ali prikritih votlin.

Vse te vode se pred časom niso mogle odtekat drugod razun po sredi ljubljanskega mesta po tesni in zajezeni strugi. Namreč reka, ki je skozi močvirje tekla 30 sežnjev po širokem, je bila med zidovjem stisnjena na 20 do 16 sežnjev; nasute razvaline in podertine, naplavljenno blato, ilovje in ločje je polnilo vodotok, versta nabitih kolov kot del mestne zabrambe na enem koncu, in množina mlinskih jezov na drugem koncu ga je zapirala; gosti jarmi dveh ali treh mostov so ga tesno oklepali. V dnu pa je ležal prvotni, in v celo skalovje zrašeni vodni prod. Po takem ni bilo čuda, če se je reka pri navadnem stanu komaj dalje plazila, in če so povodnji močvirje spreminjevale v široko in dolgo jezero; tudi ni bilo čuda, če se je močvirje bolj in bolj narašalo, če je zrak spridovalo in ljudem bolezni rodilo. Vse to se je spremenilo, kar so se počele dela, vodam drugačen odtok pripraviti in mokri svet posušiti.

(Dalje sledi.)

Sveta vera.

Povedka iz paganskih časov Slovincov.

Spisal Vicko Dragan.

(Dalje.)

II.

„Čuješ, Marko, kako zunaj hudo gromí! ali ne vidiš zarjavega bliska, kako široko vodo razsvetljuje in kako ploha poleva. Voda naraša v vsakem trenutku; oj bati se je, da ne bi najne bajtice vzela; gorjé nam ubogim siromakom!“ Tako govori Jela, ženka Marka ribča pod kačjim

gradom, in plaha gleda skoz okno, ali ne teče že kje voda skozi.

„Glej! to je kazen, zakaj sva zapustila staro vero. Perun mogočni se je razljutil, ker ga več ne častiva; pa nisem jez tega kriv. Tebe naj doletí njegova ojstra strela; po tvoji glavi naj treši s svojim silnim jakanom; ti si me pregovorila, da sem se pokerstil“, odgovori ženki mož.

O tem zmiraj huje gromí, in Drava zmiraj večja naraša. Ribčeva zapustita bajto in s svojim blagom bežita od rečnega pobežja na obrežek bližnji, na katerem je stal visok košat dób.

„Hvala Perunu mogočnemu, da sva na varnem!“ Ko je te besede zaslišal Rajko, kateri je na drugi strani pod ravno tem dóbom počival, mu je serce rastlo. „To sta človeka moje vere“ — si misli — njima hočem odkriti se.“

„Božja pomoč, brate!“ „Božja pomoč!“ „Sveto je ime Perunovo!“ „Na veke sveto.“

Ker se mu je odgovorilo po njegovi veri, njima pové, kaj ga je spravilo pod ta hrast in kaj je njegova želja. Ribič Marko mu hitro vé povedati, da je pred mescom dni prišla mlada in lepa paganska deklina do njegove bajte in ga prosila, naj jo prek pelja, ker ima v Hočah pri kristjanih nekaj opraviti. „Zadnjo nedeljo bil sem jez s svojo ženko sam tam — reče Marko — in čul sem na svoje ušesa, in vidil s svojimi očmi, kako je preklela Peruna in vse mogočne bogove, in se dala kerstiti. Drugi dan se je omožila z mladim vlastelinom*) Jurkom, kateri ima lep gradič, dosti volov in dvesto juter njiv. Razun tega mu je kerščanski svečenik — ali kakor mu pravijo — mašnik, stric, in mu pomaga, kjer le zamore.

„Jaz pa mislim, da nas nocoj zatega voljo silni Perun tako tepe, ker spet nova odpadnjena je serce mogočnega božanstva razdražila.“

„Ne govori tako — Marka opominja pobožna ženka njegova, ali neves, da Perun ni Bog, da njegov jakan**) in njegove strele so prazne reči. Ali nisi čul mašnika razlagati svetih resnic o trojnoedinem Bogu, ali nisi čul?“ — „Odjenjajte poštena ženka — prereže ji Rajko besedo — odjenjajte, vaš uk ne bode presvetlil ne mene, in kakor vidim, tudi ne Vašega poštenja vrednega moža, kateri se je spet k častju starih naših bogov obernal, kakor sem se iz njegovega pozdrava prepričal: Ostanite, ostanite, ako Vas je draga volja, kerščenca — ali pustite podučevanje drugim.“

V tem se je začelo daniti, in nebo se razjasnovati. „Glej, Marko, draga duša — kako se na zlatih kolah — začne Rajko — je pripeljal veseli Jutrobog — oj Jutrobog! zlato solnce juterno! pozdravljeno mi bodi; darujem ti iz globoke duše.“ Tako govoreč Rajko stopi k vodi in začne vodo proti solncu škropiti. Za tri dni se vleže voda in ribič Marko pelja Rajka prek Drave.

(Dalje sledi.)

Berilo za kratek čas.

Rusovski car Pavel in eden njegovih oficirjev.

Car Pavel je oestro ukazal, da se ne smé naglo voziti po ulicah. Nekega popoldne se na lahki droški hitro po ulici pelje en častnik (oficir). Naključí se, da se car pelje za njim. Berž velí svojemu kočijažu, naj ga doteče. Ko pa oficir opazi cesarja za sabo, gleda mu jo upihati; al z enakim derkom sledí cesar za njim. Oficir je dobro vedil, da se mu ne bo dobro godilo, ako ga cesar dospe; zato pustí ujzdo svojemu kozaškemu konjiču in hipoma zgine cesarju izpred očí. Ko begúna ne more vloviti, se poverne car serdit nazaj, ukaže oni trenutek, bobnati občeniti marš,

*) Vlastelin, to je svobodnjak, plemenitaš.

**) Jakan pri zapadno-ogerskih Slovincih Donnerkeil, Donnerstein.

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 23. decembra 1857.

Pogojzdenje Krasa.

(Dalje.)

Ondi, kjer se ne nahaja nič hrastovega, bukovega, jesenovega germovja, kjer k večjemu le brinje in leša raste, se mora drevje saditi, ker na tacih lehah se ne more misliti, da bi se germovje po izrastkih iz korenin ali pa po zarodu iz semena zarastlo. Tukaj je vprašanje: Ktere drevesa gré pred drugimi saditi, in kako ž njimiravnati, da bi se bolj na Krasu pomnožile.

Ktere drevesa naj se sadé, razodeva natora sama; z lastnim perstom ona kaže, da hrastovina (dobovje) posebno navadni hrast (Gemeine Eiche, quercus robur), poletni hrast (Steineiche, quercus pubescens) in cer (Cerreiche, quercus cerris), jesen, bukev in jelka se na Krasu dobro ponašajo.

Hrastje je za Kras zato najkoristniše drevje, ker se živina v njem najdalje pase, drugič pa, ker se od hrastja največ in najboljšega listja napravi, katero Krašovci pogostoma naberajo in ž njim pozimi goveda redijo. Če bi ondašnji prebivavci jeli hrastje z večjim pridom saditi, bi gotovo naj bolj pri svojem gospodarstvu opravili. K imenovanim neprecenljivim hrastovim lastnostim se še ta prišteva, da je hrastovina, dokler je še niska, prav dobra za derva, posebno pa za čreslo, kadar pa verha doraste, se porabi za morske ladije in povzdiguje od leta do leta bolj barantijo in lesno kupčijo, z želodom se pa prešiči pitajo; zato se mora pa tudi pri pogojzdevanju Krasa najbolje na hrastovino gledati in jo na najboljši kraje saditi. Če se pomisli, da se že zdaj kubični čevelj hrastovine po 1 gold. in 20 kr. plačuje, kakošne neizmerne dohodke bi si Krašovci v deželo privabili, ako bi si po vseh krajih dovelj hrastovine nasadili. Za to bi bil najbolji navadni hrast, ki pozno poganja in pozno listje zgubi, pravijo mu tudi zimski hrast, zavaljo teže, terdnosti in terpeža njegovega lesa tudi černica (Steineiche, quercus pubescens) in grojzdač (Traubeneiche, quercus robur); cer ali cerovec (Zerreiche, quercus cerris) se nahaja tudi med drugim hrastjem in poletni hrast, kteremu gojzdnarji tudi peceljnosti, zgodnji, ženski ali stavbni (Sommereiche, Augusteiche, Stieleiche, quercus pedunculata) pravijo in se po nižavah in travnikih pa le poredkoma nahaja.

Za hrastom bo menda pa za posajenje jesen najboljše drevó, ki donáša kmetovavcu veliko koristnega perja, s kterim svojo živinico, posebno pa ovce čez zimo prerediti, kteremu na Notranjskem frodelj pravijo. Zato pa se jesen na Štajarskem, Krajskem in Koroškem tako pogostoma nahaja, kterega posestniki enkrat ali pa tudi dvakrat v letu klestijo in za zimsko klajo rabijo. Lepih velicij jesenov ni na Krasu viditi, zato ker jim Krašovci vse močneje veje proti oklestijo in za frodelj pozimi porabijo. Jesen kaj rad mladike iz korenin poganja in je po svoji senci travnikom prav koristen; zato bi bilo prav, da bi se poleg hrasta jesen sadil. Po njem bi se sčasoma tudi živinoreja na višjo stopnjo povzdignila.

Na Krasu se nahajate obé plemeni jesena, in sicer manini jesen (Manna-Esche, fraxinus ornus) bolj v juž-

nih krajih, navadni (gemeine Esche, fraxinus excelsior) v bolj severnih krajih in sicer okoli Postojne.

Gaber se tudi na Krasu nahaja, toda ga ljudje, ker prepočasi raste, veliko ne obrajtajo, zato pa tudi ne zasluzi, da bi ga posebno priporočevali.

Bukovja in hojevja se na severnih krajih na Krasu najlepši gojzde nahajajo; tukaj moramo vendar le omeniti, da bi se te dve plemeni drevja na Krasu težko zarediti dale, če bi se, dokler ste še majhno drevjice, s posebno skerbjo ne zavarovale poškodovanja; ker nismo nikjer nobene posamezne hoje ali bukve narajmali, da bi ne bila nekoliko poškodovane ali pokvečene.

(Dalje sledi.)

Ljubljansko močvirje.

(Dalje.)

V bolj starem času tedaj planjava med Ljubljano in Verhniko ni mogla biti toliko močvirna, in njena podoba se je utegnila kazati dokaj drugačna; vendar razne spremembe je ta svet verjetno imel že v starodavnih dnéh terpeti. Lastnija vsestranska, namreč globočina močvirja in skorej nepretergan oklep okrajnih hribov, daje soditi, da je v začetku tukaj stalo jezero, dokler vodé sčasoma niso prekopale pešenega in ilovnatega škerlovja pri sedanji Ljubljani, in dokler po široki in dolgi globini niso nanese ilovice in druge perstenine iz notranjskih krajev. Silna Sava pa je na drugi strani iz gorenskih hribov navalila veliko drobnega kamnja in peska poleg svojega vodotoka, in ga je pri današnjem mestu tudi kakor nov jez vergla nasprot notranjskem vodam. Če ravno so si te vode zopet novo strugo odperle, so vendar zavaljo težjega odtoka mogle bolj zastajati; in ker je bila globina z nanešeno perstjo in drugo sipo že bolj napolnjena, so se napravile le mlakuže in jezerca. Časoma se je po plitvih lužah in grapah izcimilo bičevje in terstje z drugimi povodnimi rastlinami; vlažna zemlja se je pokrila s šotnim mahom in resjem, bolj suhi svet pa je rodil lepe trave, ali je nosil hrastovje in drugačne gojzde; globokejši kraji pa so tudi dalje ostali z vodo napolnjeni brezni in jezerca.

Vse te spremembe so se mogle dogoditi v daljnih nekdanjih časih, od kterih zgodovina ne prinaša nikakoršnega spominka. Zakaj rimski in greški pisatelji ne govorijo od nobenega jezera poleg stare Emone ali današnje Ljubljane, marveč na ravnost pripovedujejo od reke, ki je tekla memo tega mesta in Nauporta ali sedanje Verhnike, nosila ladije, in se v Savo izlivala. Že pravljica od Argonautov, ki so iz črnega morja brodili po Donavi in Savi proti jadranskemu morju, imenuje tisto reko, in jo kliče tudi za Nauport. Tudi Savo rimski potopisi stavijo že bolj daleč od Emone, in ostanki tega mesta se nahajajo verh starega vodnega proda; nasprot pa se spomin nekakošnega močvirja utegne razodevati v glasu rimskih vojakov, ki so se ondi po smerti cesarja Avgusta leta 16 vzdignili zoper svoje poveljnike. Vojaki so se namreč razun družega tudi pritoževali, da po dostani službi se še vlačijo po raznih deželah, kjer namesti njiv dobivajo le močvirne mlakuže in neobdelane hribe; te

besede se jasno ozirajo na svet, kakoršen jim je bil pred očmi pri Emoni, koder je bil cesar poprej naselil dosluženi vojakov.

Močvirje vendar v rimskih časih ni moglo biti toliko razširjeno, kakor v poznejih letih, in tudi Ljubljana je mogla takrat imeti globokeje struge; mnoge znamenja to kažejo. Za stari rimski vodovod (akvedukt) se dolgo ni vedilo, kjer je bil njegov iztok od Ljubljane zakrit; gotovo iz prvega ni bil napravljen pod vodo. Pri iztrebljevanji rekine struge skozi mesto se je razun blata in vodnega proda našlo veliko kamnja in drobú od starih razvalin in podertin; vsa ta tvarina je gotovo bolj v poznejih časih v reko prišla, zlasti je razrušenje stare Emone napravilo veliko tacega nasipa. Na močvirji se je pri kopanju vodotokov, zlasti med Goricami in veliko cesto, našlo veliko starega začernelega hrastja nizko pod šoto precej nad ilovico, velikrat po deset čevljev globoko; debela so bile po 4 do 6 čevljev debele, in les je bližnjem seseskam dajal obilno kurjave. Drugod, tudi globoko pod šoto, so našli staro orodje, mnogotero podobno rimskemu, razun družega ročni mlin iz belega kamnja; na dveh krajih, poleg Rudnika in blizu Zablat ali Kušlanovega grada se je dobil star čoln, 5 do 6 čevljev globoko pod mahom; v okolici tega grada se je pokazala še s kamnjem nadelana cesta, in sicer 4 čevlje pod verhom mahú, in v meri od vélike ceste proti Ljubljani in Podpeči. Toliko lesa globoko pod mahom pričuje, da je bil nekdanj suh svet, na katerem so zamogli rasti celi gojzde, ali pa saj, da ni bilo še mahú in šote tamkaj, in da je voda utegnila to drevje tjé naplaviti; to bi utegnilo sicer še dalje ko v rimski čas segati, kjer druge starine se niso našle tako globoko. Stare reči, ki so se izkopale pod mahom in cesta s kamnjem nadelana pa razodevajo čas rimskega gospodarstva; saj stvari iz novejšega časa, na pr. turške podkve, se nahajajo le pri verhu ali ob kraji mahú; stara pot je utegnila deržati proti nekdanjemu mestu, ki je stalo poleg Iga, pa po imenu ni znano. Zamore se pridjati tudi to, da vélika vojaška cesta od Nauporta do Emone je v starih dneh mogla bolj naravnost hoditi, mar tako, kakor sedanja Teržaška cesta; štelo se je namreč med obema mestoma le 12 rimskih milj, to je, nekoliko čez dve avstrijske milj, kar je premalo za tisto krivo cesto, ki se je pozneji čas ovijala okrog gričev, in se ogibala mehkega in mokrega sveta. Na Verhniki pa se nahajajo pod zemljo na desnem bregu Ljubljane ostanki zidovja na takem kraji, ki je pred posušenjem mahú velikokrat pod vodo bil; gotovo je bilo to zidovje iz začetka bolj na suhem postavljeno.

(Dalje sledí.)

Pisma o Slovencih in Slovenkah.

III.

Preljubi moj!

V poslednjem pismu sem hvalil snažnost slovenskih prebivavcov med Muro in Dravo, — ali nisem še Ti povedal, v čem obstaja ta snažnost. Tudi danes tega še ne bodeš zvedil, ker me ravno dobra volja pelja na Gorensko v Tvojo domačijo. Bil sem pred nekterimi leti v Bledu.

Kje je to? kaj je tam? bode marsikteri vprašal, ko bode to pisemce bral. Bled je kraj, v katerem človek dobiva novo moč v zdravem čistem zraku; Bled je kraj, kjer človek pozabi vsako skerb, kjer nemirno serce najde sladki mir. Pa kaj pravim? Vsaki ga ne najde; tako, na primer, ga ni našla mlada Talijanka, ktera je sedela pod košatim germom in ktero sem čul pevati:

Non giammai vidi valle aver si spessi

Luoghi da sospirar, riposti e fidi.

Kdor v Bledu še najde „luogho da sospirar“, ta ni našel tam mirú in ni še pozabil vsake skerbí. Vendar za

me je Bled bil altar upanja, in vidil sem mir božji zibati se nad menoj, in čutil sem pihljanje njegovih serafiških kril.

Svetlo jezero je jasno zerkalo rajski okolici, in kadar človek se ziblje v lahkem čolnicu po širokem jezeru, tadaj ga obdaja radost, ktero le občuti ta, kateri je v Bled prišel brez „sospiri.“

Vem, da Te mika, zvediti, kaj jaz od Blejčanov mislim. Čakaj malo, da prebivavce razločim. V Bledu sem našel dva Angleža z rudečo brado, nekoliko Talijanov in nekoliko Ljubljancank.

Ljubljancanke so zmiraj francezčino kramljale; govor je bil precej tečen, akcent — akcent — ta je bil par excellence — ljubljanski.

Da pokažem se jim moža, kateri tudi kaj zná, se vsedem in začnem nekoliko verstic iz Lord Byronovih poezij deklamirati.

„Slišijo, ali to ni engliš?“, me pobara radovedna Ljubljancanka. „Yes, Milady!“ ji prav flegmatiški odgovorim — „vendar rajši kakor angleščino kramljam mili jezik svoje matere.“ „Aber das ist ja keine vornehme Sprache. Krai-nerisch redet nur das Bauernvolk“ — mi odgovori drug eksemplar kranjskega dekleta, iz katerega širokega lica sem bral, da je stari oče njeni še reščeta nosil po svetu, in tedaj moja draga tudi izvira iz „Bauernvolka.“ — Da bi Vam jezik oterpnel vsem Vam Ljubljancankam, ktere pravite, da kranjski jezik — jezik Vaše matere in Vašega očeta — je „aber“ le za „Bauernvolk!“

Poln nevolje sem se proč podal od neslane družbe, ktera bi mi celó lahko pokvarila želodec. Podal sem se raji med kmete gorjanske. Tukaj vlada vse zdravejši duh; ni ga še oblizala nemško-francoska civilizacija; v gorenškem kmetu še vlada jederni duh slovenski. Vendar kakšna razlika med kranjskim Gorencom in štajarskim Dolancem! Velika rast Gorenca, močne pleča, terdne noge, široko lice, terden stop, težek glas, in v jeziku rodost — kako vse to čudno zvoní proti štajarskemu Dolancu, kateri je mehkih, lahkih nog, bolj ozkega okroglega lica in v svojem govoru sladek, kakor da bi med lizal. Hiša gorenškega kmeta me je razveselila, pa tudi z žalostjo napolnila. Kako to? Ker sem v nji našel spominke nekdanjega blagostanja. Koliko tkavnih stolov stoji zapuščenih po gorenških hišah! Tukaj, kjer je cvelo nekdanj rokodelstvo, in domá napravljeno blago se nosilo daleč po svetu, sadaj morajo pridne roke počivati, ker ne morejo konkurirati z mašinami. Vendar Gorenec ne obupa; on najde še zmiraj pot, po kateri si pošteno preredi svoje življenje; če ni mogoče domá kruha dobiti, ga gré iskat v Terst, na Koroško, na Gornjoštajersko, celó na Tiroljskem sem našel sine triglavske. Protí kranjskemu Gorencu je štajarski Slovenec prav zapéchnik, kateri si prek praga ne upa, in rajši dá želodcu kruliti, ko pa da bi mislil za živež z delom pridobljen. Posebno štajarski Haložan ima zmiraj koledne svetke, kakor dolgo še kaj skoz pipo teče, in kakor dolgo še v hlevi kak repeč miga. Kadar pa je vse odnesel sveti Kurent, tadaj javče: „oj šent! oj šent!“ Pa tudi môť Gorenca je celó druga. Ima sicer tudi nekaj lahkomišlenosti; pričujejo to njegove „okrogle“, al on je vesel le, kadar si čas zbere za veselje in vživa ga le po trudu. Tudi več zna prenesti in preterpeti. To sem že ko dijak v šolah zapazil. Kranjski dijaki so prišli v Gradec in Beč ko baroni Nemaníči, ali kakor Slovenec pravi: imeli so toliko dnarja, kolikor želva perja; al duh njihov iznajdljiv in stanovitnost v sklepah jim je pripravila pot, po kateri so prišli do svojega cilja. Res ta vojska z mukami življenja napravi Kranjca kerhavega, da nima one mehкости serca in duha, ktera je značaj štajarskega Slovenca, — vendar jim pomaga k napredku v življenji.

Pa moje pismo se že predolgo vleče. Čuj še sodbo čez Kranjce, to je, prebivavce mesta Kranja, v katerem si Ti beli svet zagledal. Bodem se drugikrat dolže na

Mešanca imenovanih rastlin bi bila najpripravniša, da bi se ž njo nasipi in poševnosti ob železnici posejali, da bi jih nalivi tako lahko ne poplavili.

Preden seješ travno seme, namoči ga poprej in z zemljo zmešano ga sej; pokri ga z vejami in precej dobro potlači, da ga ne bodo hudi vetrovi raznesli.

Do zdaj smo govorili od dreves, germov in drugih travnih rastlin, ktere bi se imele rabiti za pogojzdenje Krasa, in kako ravnati, da se bolj s pridom pomnožijo. Če pa hočemo na milijone oralov Krasa obdelati in z raznimi drevesi zasaditi in z mnogimi rastlinami obsejati, moramo čez vse to še to-le storiti.

Že enkrat smo opomnili, da brez posebne sile se ne bo Kras nikdar obdelal. Predpisi gojzdne postave naznačajo potrebno silo, toda ti predpisi ostanejo tako dolgo le prazna želja, le beseda na papirji, dokler se dostojni gojzdnarji (borštinarji) ne osnujejo, kateri bi to gojzdno postavo v rokah imeli, in dokler ne bojo skušeni gojzdnarji na Primorskem, v Istrii, Dalmaciji in na Notranjskem v službo vzeti, ne pojde pogojzdanje nikakor spešno od rok.

Ministerstvo notranjih oprav je že nekoliko štipendij za primorske učence utemeljilo, ki se v Mariabrunu gojzdnarskega učé, in po dokončanem izučení bodo na Primorskem službe nastopili. Upati je, da se bo ta reč tudi kmali resnično pričela.

Ker se pa ne more veliko gojzdnarjev naenkrat izučiti, kateri bi znali národní jezik govoríti, naj bi se ti najpred po najvažnejših okrajih vpeljali, kakor v Terstu, na Brežini, Komenu, Sežani in Senožečah ali pa v Ležečah.

Gojzdnarji nimajo samo naloge, nad spolnovanjem gojzdne postave zvesto čúti, ampak njih dolžnost je tudi, da kmetovavcom dobre svete dajejo in v djanji kažejo, kako gré Kras obdelovati, da bo prej pogojzden. Ker so pa Krašovci večidel siromaki, in niso v stanu stroškov obdelovanja sami nositi, bi jim moglo državno vladarstvo k temu nekoliko pripomoči.

Perva in najposebniša pomoč je, da bi se sosekam potrebnega semena razdelilo.

Ker se hrast h drevesom perve verste prišteva, ktere naj se na Krasu zaplodijo, in ker se že v c. k. kobilstvih v Lipici in Prestranku dorašeni hrasti nahajajo, bi bilo prav, da bi se tukaj želod naberal in raznim soseskam razpošiljal. Tukaj pridelani želod je za kraški svet gotovo veliko boljši od vsakega drugega, zato ker je sad od doma čih dreves.

To so drevesa, germi in rastline, ktere so pripravne, da bi se ž njimi Kras obsadel in obsejal. Ravná naj se pa pri tem takole: Seme raznih drevés naj se seje, drevésa saditi bo le malokrat dobro. Tam, kjer posetev nima zatišja, se mora z vejami poredkoma pokriti in jih s kamnjem obložiti, da jih burja ne raznese in posetve z zemljo vred ne popiha. Ravno tako gré tudi s setvijo trave in detelje ravnati.

Drevésa naj se presajajo blizo kviško stermečih skal in kar je moč na takih krajih, kjer se kakošne tokave ali reže kraškega apnéneka nahajajo. Semena sejati in drevésca presajati je najbolje pozno v jeseni.

Visoki gojzde hrastovja bi se imeli le ondi zarediti, kjer je apnének posebno močno razhreban, kar tudi sadnemu drevju in murbi tekne.

Kdor sadno drevje ali murbe presaja, naj presajuje kar se dá vselej le močne drevésca, in naj jih previdi z močnimi količi na severni strani in k njim drevésca priveže, da bodo varniše stale in lepše rastle, in da jih ne bo burja, ki od ravno tega kraja piha, preveč vila in poškovala. Presaja naj jih, kakor smo že popred omenili, vselej v jeseni, ne pa spomladi.

Zemlja in gnoj sta najbolja pripomočka za obdelovanje Krasa; zemlje in gnoja se bo sčasoma veliko vozilo po železnici ljubljansko-teržaški:

V Terstu, Reki, Postojni in Ljubljani se bodo gotovo še fabrike napravile, v kterih se bo za prodaj gnojni prah delal.

Kraški kmetovavci se bodo kmali prepričali, da se splačuje, ako se cele gorske brežine, kjer se lapor, kakor od Tersta do Grinijane, pri Ležečah, Šen-Petru i. t. d. nahaja, odkupijo, razkopajo in kakor rodovitna zemlja po njivah raztrosijo.

Ker pa mali kmet, ki se vedno z revšino vojskuje, ne bere pisanih ali natisnjenih nauk, če so še tako resnične, bi se mu imel pot podučnja po živih izgledih pokazati, da bi sam vidil in spoznal.

Izgled tak naj mu bo nasajeno drevje poleg ljubljansko-teržaške železnice, za katero je vis. c. k. ministerstvo kupčijstva 10000 fl. vsako leto določilo.

Ob kraški železnici se bodo posebno akacije in svete smokve naj bolj sadile; toda če bo ljubljansko-teržaška železnica tako obmejena kakor smo vis. c. kr. ministerstvu svetovali, se bo lahko poskusilo tudi hrastovo, mecesnovo, borovo, jesenovo drevje, iz semena pa tudi po sadikah po raznih bregih, nasipih in drugih legah izrejevati.

Zarejeni gojzdi bojo najostrejše sapa overali, zamete zmanjševali, studence napajali, zemljo rodovitnejo delali in siromaški stan Krašovcov zboljševali.

Poslovljeno po dr. F. Ks. Hlubeku.

Ljubljansko močvirje.

(Dalje in konec.)

Po takem je jasno, da se je močvirje ne toliko v starih, ampak v novejših časih huje in huje naraslo. Morebiti se je to narašanje začelo že proti koncu rimskega gospodarstva; saj poznejši rimski potopis kaže večji okolico na cesti proti Emoni, kakor da bi se zavoljo razširjenega mahú ne bilo moglo tako na ravnost hoditi. O marsikterem sovražnem napadu se je namreč vodna struga utegnila s podertinami zaježiti, kot na pr. o nateku Markomanov in Kvadov l. 169, o prihodu cesarja Maksimina l. 238. Še bolj se je vodotok mogel zanemariti in zaježiti, ko so z letom 395 divji narodi zaporedoma začeli skozi Emono dreti proti lepi Italii, zlasti ko so neukretni Huni s svojim nemilim vojvodam Atilom, tudi nad to mesto razsuli svoje sile. Mnogotere spremembe je ta kraj poskusil v srednjih časih: Emona je biti nehala, in Ljubljana se je vzdignila na njenem mestu, malo pa se je skerbela za lahek odtok obilnih vod. Hiše so se stavile terdo k reki, in so stiskale njeno strugo; napravljali so se mlinski jezovi, in so vodi zapirali pot; leseni mostovi na gostih kolih so se delali, in so reki obteževali tek; reka sama je bila proti mestu nanesla že dosti blata, sipe in ločja, in po planjavi proti Verhniki so se bile struge rek in potokov zasule in zarastle. Zatorej vé zgodovina od povodinj, ki so po Ljubljani hiše pri tléh polnile, in v gornje nadstropja segale, na pr. leta 1490 in potem 1537; zatorej so Ljubljančani nov mlin, ki je bil leta 1501 pri sedanjih šolah narejen, mogli podreti, ker je odtok vode dalječ po Notranjskem zadrževal; leta 1554 pa se je sklepal posvet, podreti še dva mlinska jezova pod mestom, ker bi voda potem padla za pet čevljev, in bi se močvirje za toliko posušilo. Namesti tega pa se je Ljubljana z zidovi novih terdnjav bolj tesno oklenila in z nabitimi kolmi med Krakovim in Žabjekom zaperla. Zategavoljo so se mnogokrat godile pritožbe, da kmetje ob kraji močvirja zastran večjih povodinj ne morejo svojih njiv obdelovati in svojih senožet kositi; tudi marsiktera pot, ki se je poprej rabila, je prišla pod vodo, vodotoki so se bolj zasuli in zarastli, še Ljubljana je mogla svojo staro strugo med Goricami in Žalostno goro zapustiti in si novo izkopati.

Škoda, ki jo je voda napravljala, in zguba, ki jo je močvirje delalo, se je če dalje bolj čutila, in množili so se nasveti in sklepi, kako bi se ta zleg dal odpraviti. Že leta 1554 sta na povelje kralja Ferdinanda I. dva italijanska umetnika, Degrandi in Vendaholo, prišla v Ljubljano, pregledat, kako bi se mesto dalo bolj uterditi, in močvirje bolj posušiti; njun nasvèt je bil, vodotok za gradom izkopati, tudi dva mlinska jezova pod mestom podreti, pa to posvetovanje je ostalo brez sadú. Pozneje krog l. 1600 se je ponudil Peter blagorodni Vacenberg, močvirje za neko zmerno povračilo bolj na suho djati, in z vasmí in kmetí naseliti; enako ponudbo je l. 1634 postavil Janez baron Jurič, pa obéh oglas je ostal neuslišán. Za njima je mestni pisar Voljbenk Markovič izdelal precej obširen sostavek zastran osušenja ljubljanskega močvirja; slavni Valvazor je pri popisovanji ljubljanskega mesta ta sostavek tudi vzel v svoje bukve, kot veden opomin za mesto in deželo, kakošno delo da jim je posebno potrebno izvršiti, pa dolgo je ostalo vse prazno. Vendar l. 1762 je delo sprožil Coren – blagorodni Mildenheim; prosil je na cesarskem dvoru, da bi se mu dovolilo 215 oralov zemlje na močvirji posušiti, in dasiravno se mu je stavilo veliko napotja, dosegel je, kar je iskal. Blaga cesarica Marija Terezija je dala to reč prav pretresti, in je Cornovo prošnjo uslišala; in verli mož je dal izkopati vodotok 2000 sežnjev dolg od Kozarskega grabna do Ljubljanice, in je posušil kos močvirja poleg Teržaške ceste, ki se po njem še vedno imenuje Cornovica, tudi vodotok se še kliče Cornov graben. S tem spodbujen je tudi P. Bruno Ortner, poslednji bistriški prelat, take poskušnje začel pri Borovnici in pri Virdu, in tudi ne brez uspeha.

Po takem početku, ki je dobro upanje budil, je cesarica kot skerbna mati ukazala, naj se napravi popoln popis ljubljanskega močvirja, in naj se tudi preštejejo stroški, ga v rodoviten svet spremeniti. P. Gabriel Gruber, iz reda Jesusovega, učenik mehanike v Ljubljani, je to delo prevzel, in je naredil dvojen nasvèt, strugo Ljubljanice skozi mesto iztrebiti in ponižati, ali pa vodotok za gradom izkopati; priporočil je pa bolj poslednje delo, kar mu je tudi stotnik in zemljomer Struppi poterdil. Po daljšem posvetovanji je došlo do P. Gruberja višje povelje, in kopanje vodotoka se je leta 1772 začelo; pa večji težava je bila z delom, kakor se je poprej mislilo. Zemlja med Ljubljanico in gričem je z delom vred rastla, ker je stisnjena šota kviško stopala, ko je bila ilovica z verha odvzeta; med gradom in golovcom je bil grič ilovnatoga škerlovja presekat; dalje pa veliko starega vodnega proda prekopati; ko je bil zidani most narejen, in vodotok komej do pol izkopan, so se natekli stroški še enkrat večji, kakor so se pa v začetku šteli. Po novem cesaričnem povelji je l. 1779 G. Struppi, zdaj za polkovnikovega namestnika in barona imenovan, nadaljno delo prevzel, ter ga je krepko in umno izvršil, in v jeseni l. 1780 je Ljubljanica začela teči po novem vodotoku, ki se navadno imenuje cesarski graben. Vsi stroški tega dela so znesli blizo 220,000 gl., namreč odkupšina sveta 13,404 gl., zidani most 50,000 gl., in drugi znesek se je porabil za kopanje in zaterdovanje vodotoka. Komej se je del reke izlil po novem vodotoku, je začela voda v strugi padati, za 1 do 2 čevljev se je znižala od Verhnike do Ljubljane; bregovi ob kraji reke so se začeli sušiti, tudi pozamezni deli znotrej močvirja so se znebili preobilne vode, ker so tudi manjši reke, kot Iška in Borovnišica, nižje stopile; na več krajih so se začele snožeti delati, zlasti pri mestnem logu, poleg novomeške in teržaške ceste.

Vendar zdaj se je še prav pokazalo, kako potrebno je iztrebljenje in ponižanje vodne struge, ki gré skozi mesto; zakaj velik del mahú je ostal le moker svet, in tudi povodnji so še rade zastajale po daljni planjavi. Pa prvo delo je bilo deželi veliko stroškov pobralo, da ni bilo mo-

goče kmalo novega začenjati; in verh je nastopila dolga francozka vojska, sovražnik je večkrat v deželo prišel, v zadnje jo je za več let posedel; ni bilo tedaj čudo, če delo za posušenje močvirja ni kazalo uspeha, dasiravno se je bila očetova skerb cesarja Franca I. že tudi na to ozerla. Komaj pa ko je kranjska dežela spet prišla pod avstrijsko oblast, je dobrotljivi vladar ukazal ponoviti posvetovanje, kako bi se močvirje rešilo preobilne vode; in ob času vladarskega shoda ali kongresa v Ljubljani je sam s presvetlo cesarico dostikrat tihoma šel močvirje ogledovat. Konec tega je bil, da je bil v spomladi l. 1821 nov posvet zbran, o katerem je dvorni stavbni vodja in svetovavec Šemerl vitez Leitenbach dokazal potrebo, mlinske jezove pod ljubljanskim mestom podreti, in strugo zadržane reke iztrebiti in znižati. Ti sklepi so bili poterjeni na višjem mestu, in dana je bila obljuba, večji del stroškov založiti iz državne dnarnice. Novi deželni poglavar baron Šmidburg si je velike zasluge nabral o tem, da je pri presvetlem cesarji vneto govoril za ta početek, in da je vse delo krepko pospeševal; za izpeljevanje vsega dela posamim je bila odločena posebna odbornica ali komisija, sestavljena iz udov poglavarstva svetovavstva, stavbnega vodstva in mestne gosposke, pod predstvom poglavarstva svetovavca Vagnerja.

V jeseni leta 1823 se je začelo tehtno delo. Ravno v god presvetlega cesarja Franca I. je bil podert prvi jez pod mestom pri škofijskem mlinu; iztrebil se je deloma tudi cesarski graben, dabi se voda od struge, ki jo Ljubljanica ima skozi mesto, bolj odpeljala. Drugo leto se je odperl še drugi jez pri fabriki na Selu; iztrebilo se je veliko kamnja, blata in vodnega proda, iz struge izleklo veliko kolov iz vodotoka; da bi se pa struga z ložjim trudom znižala, se je l. 1825 jez napravil pri iztoku Gradašice, in vsa voda se je obrnila po cesarskem grabnu. Delo je dalje šlo tudi še l. 1826 in 1827; izkopaval in lomil se je vodni prod, ki je bil po primešanem apneniku v celo skalovje spremenjen; podzidovale so se tudi hiše katerih temeljno stalo se je bilo z poniževanjem vodotoka odkrilo. Še se je pod mestom proti Selu nova 400 sežnjev dolga struga pripravila Ljubljanici in l. 1828 doveršila. Delo je bilo težavno, ker je bilo treba veliko okamnjenega vodnega proda prekopati, in močno apneno skalo presekat; pa reka je dobila ravno pot, in voda se je hitreje odtekala. Verh tega se je tudi mlinski jez pri Hrušici pod Ljubljano razderl, in Cesarski graben po sredi globokeje iztrebil.

Po vsih teh delih se je toliko izvršilo, da je Ljubljanica na svojem tekuskozi mesto za 5 čevljev nižje padla. Lahko se sodi, koliko je to v posušenje močvirja pomoglo; zatorej so se pa s tem, ko je reka padala, tudi še posebne dela na močvirji počele. Posebna odbornica ali komisija, ki je bila l. 1826 sestavljena, pod vodstvom gojzdnarskega komisarja blagorodnega Caruba, iz udov stavbnega vodstva, mestnega in kantonskih prednikov, je vodila te dela; pri njej si je razun drugih mož mestni župan Hradecki posebne zasluge pridobil. Pred drugim se je struga poglavitne reke od Verhnike do Ljubljane iztrebila, več sto hrastov, ki so bili časoma z brega v vodo popadali, se je izleklo; dalje sta se začela l. 1826 kopati dva poglavitna vodotoka ali kanala, eden poleg teržaške, eden poleg novomeške ceste; tamkaj namreč se je Cornov graben podaljšal in znižal, tukaj pa se je Galevški graben enako dalje potegnul. S tema poglavitnima vodotokoma ali pa z Ljubljanico so se sklenili stranski vodotoki, ki so se izkopali za vsako okrajno sosesko, in za nekatere zablatnjene in zasute potoke in zeló zamočene mahove posebej; delo je bilo težavno, ker se je moglo kopati na mehkem in silno namočenem svetu. Verh tega so se napravile ceste po močvirji od soseske do soseske in križem. Začetek se je storil l. 1826 z Ižansko cesto od Ljubljane do Studenca; veliko truda je prizadjalo to delo, ker so se mogli globoki

grabni ob kraji izkopati, nizki svetovi vzdigniti, mokri kraji z verbovimi butarami ali fašinami zaterditi, mnogi mostovi napraviti, in ker se je kamen in pesek za nasi-panje od dalječ mogel voziti.

Po takem prizadevanji se je v kratkih letih veliko storilo, kar je hodilo ljubljanskemu mestu in vsi okolici v prid; presvetli cesar Franc se je leta 1826, še bolj pa l. 1830 z lastnimi očmi prepričal vrednosti dela, ki ga je počela njegova dobrotljiva vlada. Posušeni svet je namreč začel že tudi dobičke donášati; prešnji mah se je začel spremenjevati v senožeti, pripravniki kraji so se jeli prekopavati, požigati in za njive rabiti; že l. 1830 se je na mahu razun družega pridelalo 5178 vagánov žita zlasti réží in ovsa; pridelki so se vsako leto množili, kakor se je svet delil, z neštevilnimi manjšimi grabni sušil, požigal in obdeloval; l. 1836 se je našelo že 49432 vagánov raznega žita, zlasti réží, ovsa in tudi ajde, in še obilno sočivja in sirovine, zlasti fežola in koruna; tudi se je bilo postavilo že več novih hiš sred nekdanjega močvirja. Vendar je bilo za potrebno spoznano, še nekatere dela početi, da bi se vode hitreje odpeljavale z močvirja; izveršenje teh del je presvetli cesar Ferdinand I. dovolil l. 1836. Tedaj je bil cesarski graben bolj na široko iztrebljen in ponížen, ter pri zidanem mostu bolj obilno odpert; po sredi vodne struge skozi mesto se je presekal še za 3 čevlje nižji vodotok, in breg ob kraji se je skozi in skozi zaterdil s kamnatim tlakom; tudi mostovi so se djali bolj na redke jarme, pglavitni mestni most pa se je l. 1842 napravil iz rezanega kamna. Ostalo je še, pglavitna dva vodotoka na močvirji do konca izkopati, namreč Cornov graben do Tujnice, in Galevški graben do Želimpljišice; utegnilo bi tudi na to priti, da bi se cesarski graben še globokeje izkopal, in odtok pri zidanem mostu širje in nižje odperl, kakor se je že tudi prošnja položila pred višjo vlado.

Veliki so bili stroški in obilne so bile dela, kar jih je odpeljevanje vode in sušenje močvirja do tega časa tirjalo; vsi stroški v delu in denarjih so se v začetku namerjali na 70,000 gl., in toliko in še več so znesle vse izdaje in vsi početki. Samo odkupovanje štirih mlinov je odneslo 45,000 gl.; iztrebljevanje in zniževanje stare vodne struge in cesarskega grabna in kopanja novega vodotoka pod mestom je vzelo v denarjih, kolikor se zamore po dose-danjih naznanilih prešteti, na 23,000 gl.; razun 21,000 gl. za odkupovanje in 6500 gl. za dela, ki jih je mesto založilo, je šlo vse drugo iz državne denarnice. Verh tega so mestne in bližnje kantonske soseske prostovoljno dale delavcov za več ko 50,000 dní, kar po manjšem šteto znese čez 20,000 gl., vse to pri trebljenji in kopanju struge skozi mesto, kjer se je vzdignilo samo s to pripomočjo za 5900 končnih sežnjev kamnja, peska, blata in skalnatega proda. Za sušenje močvirja posebej pa se je izdalo do zdaj blizo 34,000 gl. iz mestne denarnice, in do 2000 gl. iz bližnjih kantonskih denarnic; ti stroški so šli nekaj na mostove, nekaj na kopanje vodotokov. Razun tega pa so soseske skupaj veliko tisuč dní dela storilo pri večjih in manjših cestah, pri pglavitnih in pri stranskih vodotokih, ravno tako pozamezni gospodarji pri svojih v novo pridobljenih posestvih. Večjih ali kantonskih cest se je storilo 23,400, manjših ali soseskinih pa 50,000 sežnjev na dolgo; pglavitna vodotoka merita do zdaj 10,700 sežnjev, grabni med posameznimi deli pa že čez 420,000 sežnjev podolgoma; vse te dela, po manjšem na denar veržene so veljale na 280,000 gl.

Vsi ti stroški in početki pa že tudi prinašajo mnogo dobička. Velike povodnji med Ljubljano in Verhniko so odnehale, vsakdanja gosta megla je zginila, zrak v ljubljanski okolici se je zboljšal, mokrota po stanovališčih je odšla, pogostne merzlice so se zgubile; več ali manj je posušeno močvirje, ki obsega skupaj na 40,000 oralov sveta, in od tega se že čez 27,000 oralov rabi manjši del

za njive, in večji del za senožeti. Ta svet je poprej stal pod Ljubljansko mestno, Križansko, Izansko, Bistriško in Logaško gosposko, ter jim je dajal samo lov povodnih ptic in rib; okrajne soseske so se lastile vsaktera bližnjega kosa zemlje, pa le malo ločnate trave in mahú so bile v stanu od tod spraviti.

Kar se je pa začelo močvirje sušiti, je sicer ptičji lov večjidel odnehal, ribštvo se je pomanjšalo, pa gosposke so bile nekaj odškodovane z davkom, nekaj z rodovitnim svetom, soseske so dobile senožet in njiv, kar je dotična komisija začela posušeni svet med posamezne gospodarje deliti; državni denarnici pa so se odperli novi dohodki, ker se obdelani svet sčasoma in po malem z davki obklada. Perve žitne pridelke so našele soseske poleg teržaške ceste l. 1830 na nekdanji Cornovici; ravno to leto so se začeli obdelovati mestni deli na Volarji med Ljubljano in Išico; obdelovanje se je potem z žetvijo vred množilo od leta do leta, kakor se vidi iz letnih izkazov, ki jih je naznenovala dotična komisija. Poslednji tak izkaz zadeva l. 1846, in nanaša 16,352 vagánov réží, 1408 ječmena, 12,205 ovsa, 10,209 koruna, 6201 fežola in 189 prosa; ajdo je takrat slana vzela, drugač bi je bilo kacih 8000 vagánov; zraven se je pridelalo še veliko repe, korenja in zelja, in veliko centov tečnega sená. Tak izkaz se vé de ni natančen, in poslednje leta se je obdelovanje še bolj razširilo; iz tega se vidi, da obdelovanje močvirja napreduje; tedaj se slednji letni pridelki smejo še enkrat večji šteti; zatorej je pa tudi cena orala nekdanjega močvirja prišla od 5 gl. na 60 do 100, celó na 150 do 250 gl. Res da požiganje močvirja ni narboljši pot, svet rodoviten storiti, ker se zemlja preveč ponízuje, in šota na pol zastoj pokončá; bolj prav bi bilo, nekdanje močvirje po taki poti obdelovati, kakor se drugod delajo novine, namreč v začetku prekopan svet dobro pognojiti in z režjo obsejati, potem ga dobro preorati in ga za oves in deteljo pripraviti, tretje leto pa drugo deteljo za ajdo podorati, in v četrtem letu za fežol in korun pognojiti. To je bil nasvét znanega grofa Hohenvarta, in po takem je zemlja za vse pripravna. Mnogo novih pohištév se je že tudi postavilo na močvirje; na Volarji je vas, ki šteje 40 hiš in čez 200 duš, drugod je že tudi 18 novih naselnikov. Pa tudi šota se je začela v večji prid rabiti; po 500,000 centov se je je narezalo na leto, ki jo je sladkornica jemala za kurjavo; zdaj je odločen kos sveta pri Kušlanovem gradu, ki meri 1000 oralov, da se pripravlja šota za cesarsko železnico. Kar je pa posebno začudenja vredno, je to, da čez močvirje zdaj gré železnica ondi, kjer se je poprej komaj lovec prestopal, in med Goricami in Žalostno goro celo po takem svetu, kjer se je kdaj le s čolnom vozilo; res da se je 1200 sežnjev na dolgo kamnja nasulo 30 do 45 čevljev v globočino, in še 12 do 15 čevljev visoko po verhu, pa zdaj je ondi terd svet, kjer se je kraj vedno imenoval jezero, in je stara pesem le za jezera vedila.

Hicinger.

Sveta vira.

Povedka iz paganskih časov Slovincov.

Spisal Vicko Dragan.

(Konec.)

IV.

Nedeljo jutro, prej še, ko se je prikazalo solnce na nebu, starostov inoš¹⁾ prinese černo palico k prvemu hramu v vasi, ž njo poterka na vrata in na glas zavpije: „Ob desetih se začne sveta vira“.

Kakor blisk se je ta vest razširila od hiše do hiše in prestrašila vse prebivavce. „Sveta vira, sveta vira, kdo bode na smert obsojen“ tako je vse prašalo malo in veliko, pa nobeden ni vedil odgovora.